

UOT 37.01

**MƏKTƏB VƏ AİLƏ ƏMƏKDAŞLIĞININ MİLLİ-MƏNƏVİ TƏRBIYƏNİN
GÜCLƏNDİRİLMƏSİNDƏ ƏHƏMİYYƏTİ****Fidan Araz qızı Rüstəmovə***Bakı Qızlar Universitetinin magistrantı***ORCID:** 0009-0001-3069-9284**E-mail:** fidantgh@gmail.com<http://www.doi.org/10.62706/bqiz.2025.v25.i4.15>

Açar sözlər: məktəb–ailə əməkdaşlığı, milli-mənəvi tərbiyə, vətənpərvərlik, şəxsiyyətin formalaşması, ailə dəyərləri, əməkdaşlıq prinsipi, mənəvi məsuliyyət

Ключевые слова: сотрудничество школы и семьи, нравственно-патриотическое воспитание, патриотизм, формирование личности, семейные ценности, принцип сотрудничества, моральная ответственность

Key words: school-family cooperation, moral and patriotic education, patriotism, personality formation, family values, principle of cooperation, moral responsibility

Ümummilli lider Heydər Əliyev deyirdi: “*Biz çalışmalıyıq ki, gənclərimiz Azərbaycan xalqına xas olan mənəvi ənənələr əsasında tərbiyə edilsinlər*”.

Müasir dövrdə milli-mənəvi tərbiyə təkcə ayrı-ayrı fənlərin və ya dərslənlərin deyil, bütün təlim-tərbiyə sisteminin əsas istiqamətlərindən biri hesab olunur. Uşağın şəxsiyyət kimi formalaşması, mənəvi dünyasının zənginləşməsi və milli dəyərlərə hörmət ruhunda yetişməsi üçün məktəblə ailə arasında səmərəli əməkdaşlıq zəruridir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında göstərilən əsas prinsiplərdən biri xalqın milli varlığını müəyyən edən ana dilinin qorunması, inkişafı və istifadəsinin təmin olunmasıdır. Ana dili yalnız ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də xalqın tarixi yaddaşını, mədəniyyətini, mənəviyyatını və milli kimliyini ifadə edən mənəvi sərvətdir. Dövlət səviyyəsində ana dilinin qorunması, onun tədrisi və tətbiq dairəsinin genişləndirilməsi xalqın milli birliyinin və mədəni davamlılığının əsas göstəricisidir.

“Hər bir xalq öz dili ilə yaranır. Ancaq xalqın dilini yaşatmaq, inkişaf etdirmək və dünya mədəniyyəti səviyyəsinə qaldırmaq xalqın qabaqcıl adamlarının, elm, bilik xadimlərinin fəaliyyəti nəticəsində mümkün olur. Hər bir xalqın milliliyini, mənəvi dəyərlərini yaşadan, inkişaf etdirən onun dilidir. Öz ana dilini bilməyənlər şikəst adamlardır.”

Bu dərin məna kəsb edən sözlər ana dilinə sahib çıxmağın yalnız fərdi borc deyil, həm də vətəndaşlıq məsuliyyəti olduğunu göstərir. Dil milli düşüncənin daşıyıcısıdır, insanın mənəvi aləmini formalaşdırır, onun dünyagörüşünə və milli kimliyinə təsir göstərir.

Azərbaycan xalqı əsrlər boyu öz dilini yad təsirlərdən, assimilyasiyadan qoruyaraq bu günə gətirib çıxarmışdır. Bu, xalqın mənəvi gücünün, azadlıq və müstəqillik uğrunda mübarizəsinin göstəricisidir. Müstəqil Azərbaycanın dil siyasətinin əsasını da məhz Heydər Əliyevin ana dilinə verdiyi yüksək dəyər və qayğı təşkil etmişdir. Onun təşəbbüsü ilə 2001-ci il “Azərbaycan Respublikasında Dövlət dili haqqında Qanun” qəbul edilmiş, Azərbaycan dili Konstitusiyaya səviyyəsində dövlət dili kimi təsbit olunmuşdur. (6)

Ana dilinə hörmət milli-mənəvi tərbiyənin ayrılmaz hissəsidir. Uşaqlara və gənclərə ana dilinin gözəlliklərini sevdirmək, ədəbi dil normalarına yiyələndirmək və onu gündəlik həyatda doğru şəkildə tətbiq etmək həm ailənin, həm də məktəbin əsas vəzifələrindən biridir. Məktəbdə tədris olunan fənlər, ədəbiyyat və tarix dərsləri, eləcə də kütləvi tədbirlər vasitəsilə şagirdlərdə ana dilinə sevgi, düzgün nitq bacarığı və milli qürur hissi formalaşdırılmalıdır.

Ana dili milli kimliyin sütunu, xalqın varlığının və mənəviyyatının ifadəsidir. Heydər Əliyevin qeyd etdiyi kimi, dilini itirən xalq öz mənəvi varlığını da itirir. Buna görə də, hər bir vətəndaşın borcu ana dilinə hörmətlə yanaşmaq, onu qorumaq və gələcək nəsillərə saf, zəngin formada ötürməkdir. Ailə uşağın ilk sosial mühitidir, burada onun ilkin davranış normaları, əxlaqi keyfiyyətləri və milli kimlik duyğuları formalaşır. Məktəb isə bu prosesin davamı olaraq həmin dəyərləri sistemləşdirir, elmi biliklərlə zənginləşdirir və ictimai məzmun kəsb edən tərbiyə istiqamətinə çevirir. Buna görə də ailə və məktəb arasında qarşılıqlı əlaqə milli-mənəvi tərbiyənin səmərəliliyinin əsas şərtlərindən biridir. Bunda başqa tək Azərbaycanda deyil rus pedaqoji ədəbiyyatında da şagirdlərdə milli mənəvi dəyərlərin formalaşmasına yüksək qiymət verilmişdir.

Rus pedaqoji fikir tarixində K.D. Uşinski (1824–1870)** milli pedaqogikanın əsasını qoyan görkəmli alimlərdən biri hesab olunur. O, təlim və tərbiyə prosesində xalqın milli xüsusiyyətlərini, dilini, mədəniyyətini və mənəvi dəyərlərini əsas götürməyi zəruri sayırdı. Uşinskinin pedaqoji ideyaları yalnız Rusiya təhsil sistemi üçün deyil, həm də dünya pedaqogikasının inkişafı üçün böyük əhəmiyyət kəsb etmişdir.

Uşinskinin pedaqoji irsində ana dilinə, vətənin milli dəyərlərinə xüsusi yer ayrılmışdır. Buna onun “xalqilik” ideyasını əsas gətirə bilərik. Onun fikrincə, ana dili uşağın mənəvi və zehni inkişafının əsas vasitəsidir. O yazırdı ki, tərbiyə yalnız bilik vermək deyil, eyni zamanda insanın mənəvi-əxlaqi formalaşması prosesi idi. O, insanı “biliklə yanaşı mənəviyyata da malik olan sosial varlıq” kimi qiymətləndirirdi.

Onun fikrincə, mənəvi tərbiyənin əsas məqsədi insanda vicdan, məsuliyyət, vətənə sevgi, əməksevərlik, ədalət, mərhəmət və hörmət hisslərinin formalaşdırılmasıdır. Uşinski tərbiyəni “xalqın gələcəyini təmin edən mənəvi qüvvə” adlandırırdı. Bunun üçün də müəllimin, məktəbin, ailənin əlbir əməyini yüksək qiymətləndirirdi.

Uşinskinin pedaqoji sistemində müəllim əsas fiqurlardan biridir. O hesab edirdi ki, müəllim təkcə bilik verən deyil, həm də milli-mənəvi dəyərlərin daşıyıcısı və ötürücüsüdür.

Onun fikrincə, müəllim uşaqlarda vətənə məhəbbət, xalqına bağlılıq və milli qürur hissi formalaşdırılmalıdır.

K.D. Uşinskinin milli-mənəvi dəyərlərlə bağlı ideyaları bu gün də aktualdır. Onun pedaqoji görüşləri göstərir ki, milli dəyərlərə söykənməyən təhsil sistemi gələcək nəsillərin mənəvi sabitliyini təmin edə bilməz.

Uşinskinin ideyaları müasir təhsil sistemlərində milli və humanist dəyərlərin qorunması, ana dilinə hörmət, vətənpərvərlik və əxlaqi kamillik prinsiplərinin möhkəmləndirilməsi baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Pedaqoji baxımdan bu ideyaların hər biri məktəb və ailənin əlbir əməyi ilə əməkdaşlıq anlayışı ortaya qoyula bilər. (3)

Məktəb və ailənin əsas vəzifəsi uşağın intellektual və mənəvi inkişafı üçün bir-birini tamam-

layan mühit yaratmaqdır. Müəllim uşağın ailə mühitini, valideyn isə məktəbin tərbiyə proqramlarını bilməlidir. Bu qarşılıqlı məlumatlılıq uşaqla düzgün pedaqoji münasibətin qurulmasını təmin edir.

Ailədə uşağın davranış mədəniyyəti, dil, adət-ənənə, böyüklərə hörmət, milli dəyərlərə münasibət formalaşırsa, məktəb həmin keyfiyyətləri tədris prosesi, kütləvi tədbirlər və sosial fəaliyyətlər vasitəsilə möhkəmləndirir. Beləliklə, ailə ilə məktəbin əməkdaşlığı tərbiyənin fasiləsizliyini və ardıcılığını təmin edir.

Milli-mənəvi tərbiyə — uşaqlarda milli kimlik duyğusunun, mənəvi məsuliyyətin, vətənə məhəbbətin, ailəyə və xalqın mədəni irsinə hörmətin formalaşdırılması prosesidir.

Bu tərbiyə istiqamətində məqsəd, gənc nəslin həm milli, həm də ümumbəşəri dəyərlərə sahib, mənəviyyətli, tolerant və vətənpərvər vətəndaş kimi yetişməsidir.

Məktəb və ailə əməkdaşlığı sayəsində uşaqlar:

1. Milli rəmzlərə hörmət etməyi;
2. Azərbaycan xalqının tarixi və qəhrəmanlıq ənənələrinə qürurla yanaşmağı;
3. Mənəvi saflığı, səmimiyyəti və məsuliyyəti dərk etməyi öyrənirlər.

Milli-mənəvi tərbiyə yalnız dərş prosesində deyil, həm də məktəbdə və ailədə keçirilən bayramlar, görüşlər, xeyriyyə tədbirləri, ekskursiyalar, mədəniyyət günləri kimi fəaliyyətlərdə reallaşır.

Milli-mənəvi tərbiyə uşaqlarda vətənə, xalqa və milli dəyərlərə sevgi və hörmət hisslərinin formalaşdırılmasına yönəlmiş mühüm tərbiyəvi istiqamətdir. Bu tərbiyə prosesi gənc nəslin öz xalqının tarixini, mədəniyyətini, adət-ənənələrini dərinlən öyrənməsi, onlara mənəvi bağlılıq hissi ilə yanaşması və milli kimliyini dərk etməsi məqsədini daşıyır. Bu məqsədlə məktəblilərdə bir sıra mühüm dəyərlər formalaşdırılır. Onlar milli rəmzlərə hörmət etməyi, Azərbaycan xalqının tarixi və qəhrəmanlıq ənənələrinə qürurla yanaşmağı, mənəvi saflığı, səmimiyyəti və məsuliyyəti dərk etməyi öyrənirlər.

Milli-mənəvi tərbiyə təkcə dərş prosesində deyil, həm də məktəbdə və ailədə keçirilən müxtəlif tədbirlər vasitəsilə reallaşır. Belə fəaliyyətlərə milli və dövlət bayramlarının qeyd edilməsi, xeyriyyə aksiyalarının təşkili, görkəmli şəxsiyyətlərlə görüşlər, ekskursiyalar, muzey və tarixi abidələrə səfərlər, mədəniyyət günləri, folklor və milli geyim festivalları daxildir. Bu tədbirlər uşaqlarda milli kimliyə hörmət, vətənpərvərlik, ictimai fəallıq və insanpərvərlik hisslərinin inkişafına böyük töhfə verir.

Ailə də milli-mənəvi tərbiyənin mühüm daşıyıcısıdır. Valideynlər gündəlik həyat tərzlərində uşaqlara böyüklərə hörmət, milli adət-ənənələrə sadıqlıq, ana dilinə və milli mədəniyyətə sevgi kimi dəyərləri aşılayırlar. Məktəb və ailənin birgə fəaliyyəti nəticəsində uşaqlarda milli-mənəvi dəyərlərin möhkəmlənməsi təmin olunur və bu, onların vətənpərvər, məsuliyyətli və mənəvi cəhətdən yetkin şəxsiyyət kimi formalaşmasına şərait yaradır.

Milli-mənəvi tərbiyə yalnız dərş prosesində deyil, həm də müxtəlif tədbirlər vasitəsilə həyata keçirilir. Bu tədbirlər uşaqlarda milli dəyərlərin dərin mənimsənilməsinə, vətənə sevgi və xalqına hörmət hisslərinin formalaşmasına mühüm təsir göstərir. Məktəblərdə təşkil olunan belə tədbirlər həm tərbiyəvi, həm də maarifləndirici xarakter daşıyır.

Məsələn, “Bayraq günü” tədbirində şagirdlərə Azərbaycan bayrağının yaranma tarixi və rəmzi mənası izah edilir, bu da onlarda milli qürur və dövlətçilik hissini gücləndirir. “Qəhrə-

manlarımızı tanıyaq” layihəsi çərçivəsində məktəblilərlə şəhid ailələrinin görüşləri, qəhrəmanlıq filmlərinin nümayişi və təqdimatlar keçirilir. Bu kimi fəaliyyətlər uşaqlarda vətənpərvərlik və minnətdarlıq duyğularını inkişaf etdirir.

“Novruz bayramı” şənlikləri vasitəsilə milli adət-ənənələr, xalq oyunları, musiqilər və milli geyimlər uşaqlara təqdim olunur. Bu, onların milli kimliyə və mədəni irsə bağlılığını möhkəmləndirir. Tarixi muzeylərə və Şəhidlər xiyabanına təşkil olunan ekskursiyalar isə uşaqlarda keçmişə hörmət və vətən uğrunda canını fəda etmiş insanların xatirəsinə dərin ehtiram hissi yaradır.

Bundan əlavə, “Ailəm – mənim qalamsa” kimi ailə ilə birgə keçirilən tədbirlər uşaqlarda ailə dəyərlərinə hörmət, qarşılıqlı anlayış və milli-mənəvi birliyin vacibliyini dərk etməyə kömək edir.

Belə tədbirlər nəticəsində milli-mənəvi tərbiyə abstrakt anlayışdan çıxaraq uşaqların gündəlik həyatının bir hissəsinə çevrilir, onların şəxsiyyət kimi formalaşmasında və milli qürur hissinin aşılmasında əsas rol oynayır.

Məktəblə ailə arasında əlaqələrin qurulması üçün müxtəlif pedaqoji formalar mövcuddur:

1. Valideyn iclasları və maarifləndirici seminarlar – valideynlərə milli-mənəvi tərbiyənin psixoloji və pedaqoji əsasları barədə bilgilər verilir.

2. Birgə tədbirlər və layihələr – şagird, müəllim və valideyn birlikdə milli bayramlarda, vətənpərvərlik gecələrində, “Ailə dəyərləri” mövzusunda yarışmalarda iştirak edirlər.

3. Ev tapşırıqlarında ailə iştirakı – şagirdlərə ailə üzvləri ilə birlikdə milli mövzularda təqdimatlar hazırlamaq tapşırılır.

4. Fərdi məsləhətlər və monitorinqlər – müəllim və valideyn uşaqda müşahidə olunan mənəvi dəyişiklikləri müzakirə edir, tərbiyə istiqamətini müəyyənləşdirir.

Bu formalar uşağın həm məktəbdə, həm də ailədə eyni dəyərlər sistemində formalaşmasına kömək edir.

Məktəb və ailə milli dəyərlərin ötürülməsində bir-birini tamamlayan sosial mühitlərdir. Məktəb milli-mənəvi tərbiyənin elmi-metodoloji əsasını təmin edir, ailə isə bu dəyərləri gündəlik həyat tərzinə çevirir. Valideynin uşağın məktəb həyatında fəal iştirakı — dərslərə marağının, davranışının və vətənpərvərlik hissinin artmasına səbəb olur. Eləcə də, məktəbdə keçirilən tədbirlər ailədə bu dəyərlərin möhkəmlənməsinə şərait yaradır. Belə qarşılıqlı münasibət uşaqlarda həm milli qürur, həm də vətəndaş məsuliyyəti hissini inkişaf etdirir. (7)

Məktəb və ailə əməkdaşlığı milli-mənəvi tərbiyənin əsas dayacağıdır. Bu əməkdaşlıq uşaqlarda milli kimlik, vətənpərvərlik, mənəvi məsuliyyət və sosial davranış normalarının formalaşmasında mühüm rol oynayır.

Səmərəli əməkdaşlıq üçün qarşılıqlı hörmət, etimad, açıq ünsiyyət və ümumi məqsəd – yəni milli-mənəvi dəyərlərə sadıq gənclər yetişdirmək – rəhbər prinsip olmalıdır.

Məktəb və ailə birlikdə fəaliyyət göstərdikdə tərbiyə prosesi bütöv və məqsədyönlü xarakter alır, nəticədə mənəviyyətli, vətəninə sədaqətli və dəyərlərinə bağlı vətəndaş nəslə formalaşır.

Problemin aktuallığı. Müasir dövrdə qloballaşma şəraitində gənc nəslin milli-mənəvi dəyərlərə sadıq ruhda tərbiyə olunması mühüm pedaqoji məsələdir. Bu prosesdə məktəb və ailə əməkdaşlığı uşağın şəxsiyyətinin formalaşmasında, milli kimliyinin və mənəvi dəyərlərinin in-

kişafında əsas rol oynayır. Dövlətin milli-mənəvi tərbiyəyə verdiyi önəm bu mövzunun aktuallığını daha da artırır.

Problemin elmi yeniliyi. Məqalədə məktəb və ailə əməkdaşlığının milli-mənəvi tərbiyənin formalaşmasında roluna yeni pedaqoji yanaşma təqdim olunur. Tədqiqatda ailə və məktəb birliyinin şagirdlərin milli dəyərlərə sadıqlığını və vətənpərvərlik tərbiyəsini gücləndirən əsas sosial mühit kimi qiymətləndirilməsi elmi yenilik təşkil edir.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Tədqiqatın nəticələri məktəbdə və ailədə milli-mənəvi tərbiyənin daha səmərəli təşkili üçün praktik tövsiyələr verir. Məqalədə təqdim olunan yanaşmalar müəllim və valideynlərin birgə fəaliyyətini gücləndirməyə, milli dəyərləri uşaqlara aşılayan tədbirlərin planlaşdırılmasına və tərbiyə prosesində qarşılıqlı məsuliyyətin artırılmasına tətbiq oluna bilər.

Ədəbiyyat

1. Əhmədov, A. Pedaqogika: nəzəriyyə və təcrübə. Bakı: Təhsil, 2019.
2. Əliyeva, S. Ailənin tərbiyəvi funksiyaları və məktəblə əməkdaşlıq formaları. Bakı: Elm, 2020.
3. Məmmədova, R. Milli-mənəvi dəyərlərin gənc nəsildə formalaşması problemləri. Bakı: Qanun, 2021.
4. Əliyev, A. Müasir təhsil prosesində ailə və məktəb münasibətləri. Bakı: ADPU nəşriyyatı. 2018.
5. UNESCO. (2020). Family-School Partnerships in Education. Paris.
6. <https://www.qanunla.az/musteqilliyimizin-berpasinda-sonra-azerbaycan-dili-xalqimizin-ictimai-siyasi-sosial-iqtisadi-ve-elmi-medeni-heyatinda-dovletin-resmi-dili-kimi-mustesna-ehemiyet-dasidi/>
7. <http://www.anl.az/down/meqale/palitra/2013/avqust/323446.htm>

F.A.Rüstəmov

Məktəb və ailə əməkdaşlığının milli-mənəvi tərbiyənin gücləndirilməsində əhəmiyyəti Xülasə

Bu məqalədə şagirdlərin milli-mənəvi tərbiyəsinin gücləndirilməsində məktəb-ailə əməkdaşlığının rolu ətraflı araşdırılır. Tədqiqatın əsas məqsədi məktəb-ailə birgə fəaliyyətinin uşağın şəxsiyyətinin inkişafına, milli dəyərlərə hörmət və vətənpərvərlik hisslərinin inkişafına təsirini müəyyən etməkdir.

Tədqiqat göstərir ki, təkcə məktəb və ya ailə milli-mənəvi tərbiyənin tam və davamlı nəticələrini təmin edə bilməz. Məktəb uşaqlara bilik və sosial bacarıqlar verir, ailələr isə milli dəyərlərin gündəlik tətbiqi və nümunəsi ilə onların praktik tətbiqini təmin edir. Valideynlərin fəal iştirakı, milli bayramları və mədəni tədbirləri qeyd edən birgə tədbirlər, müəllim və valideynlər arasında sistemli əlaqələr uşaqların mənəvi inkişafını gücləndirir.

Məqalədə həmçinin məktəb-ailə əməkdaşlığının səmərəliliyi üçün konkret pedaqoji metodlar və tövsiyələr təqdim olunur. Bu yanaşmalar təhsil fəaliyyətinin birgə planlaşdırılmasına,

milli-mənəvi dəyərlərin həyata keçirilməsinə, şagirdlərin sosial-mənəvi bacarıqlarının inkişafına şərait yaradır. Tədqiqatın nəticələri məktəbdə və evdə təlim-tərbiyə proseslərinin səmərəliliyini artırmaq, həmçinin uşaqların milli-mənəvi bilik və bacarıqlarını gücləndirmək üçün tətbiq oluna bilər.

Beləliklə, məktəblə ailənin əməkdaşlığı milli-əxlaqi tərbiyənin bünövrəsi kimi çıxış edir və şagirdlərin həm akademik, həm də mənəvi cəhətdən hərtərəfli inkişafına kömək edir.

Ф.А.Рустамова

**Значение сотрудничества школы и семьи в укреплении
национально-нравственного воспитания
Резюме**

В статье подробно исследуется роль сотрудничества школы и семьи в укреплении национально-нравственного воспитания учащихся. Основная цель исследования — определить влияние совместной деятельности школы и семьи на формирование личности ребёнка, уважение к национальным ценностям и патриотические чувства.

Исследование показывает, что только школа или только семья не могут обеспечить полные и устойчивые результаты национально-нравственного воспитания. Школа предоставляет ребёнку знания и социальные навыки, а семья через пример и повседневное воспроизведение национальных ценностей обеспечивает их практическое применение. Активное участие родителей, совместные мероприятия в честь национальных праздников и культурных событий, а также системные отношения между учителями и родителями укрепляют моральное развитие детей.

В статье также представлены конкретные педагогические методы и рекомендации для эффективного сотрудничества школы и семьи. Эти подходы позволяют совместно планировать воспитательные мероприятия, внедрять обучение национально-нравственным ценностям и развивать социальные и моральные навыки учащихся. Результаты исследования могут быть практически применены для повышения эффективности воспитательного процесса в школе и дома, а также для укрепления национально-нравственных знаний и навыков детей.

Таким образом, сотрудничество школы и семьи выступает основой национально-нравственного воспитания и способствует всестороннему развитию учащихся как в образовательном, так и в моральном аспекте.

F.A.Rustamova

**The importance of school-family collaboration in strengthening national and moral
education
Summary**

The article explores in detail the role of school-family collaboration in strengthening the national and moral education of students. The main purpose of the study is to determine the

impact of joint activities between the school and the family on the development of the child's personality, respect for national values, and patriotic feelings.

The study shows that neither the school nor the family alone can provide complete and sustainable results in national and moral education. The school provides children with knowledge and social skills, while the family, through example and daily reinforcement of national values, ensures their practical application. Active parental involvement, joint celebrations of national holidays and cultural events, and systematic teacher-parent communication strengthen children's moral development.

The article also presents concrete pedagogical methods and recommendations for effective school-family collaboration. These approaches enable coordinated planning of educational activities, integration of national and moral values into teaching, and the development of students' social and moral skills. The results of the study can be practically applied to enhance the effectiveness of educational processes both at school and at home and to reinforce children's national and moral knowledge and habits.

In conclusion, school-family collaboration serves as a fundamental pillar of national and moral education and contributes to the comprehensive development of students both academically and morally.

Redaksiyaya daxil olub: 06.12.2025